

Habsburg Ottó magyarországi politikai aktivitása a rendszerváltás időszakában

JELIGE: HOO123 – LEZÁRÁS DÁTUMA: 2025. 01. 08.

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	2
Habsburg Ottó európaisága	3
A páneurópai mozgalom.....	5
Habsburg Ottó és a páneurópai mozgalom.....	9
A páneurópai piknik	11
Habsburg Ottó mint Európai Parlamenti képviselő	16
Konklúzió	20
Bibliográfia.....	24

Bevezetés

Dolgozatomban Habsburg Ottó politikai tevékenységét elemzem a magyar rendszerváltás időszakában, különös figyelmet fordítva arra, hogy milyen hatást gyakorolt a magyar politikára az általa betöltött különböző intézményi tisztségek révén. A vizsgálat központjában az a kérdés áll, hogy az egykori trónörökös politikai szerepvállalása milyen mértékben és milyen formában befolyásolta a történelem alakulását. Hipotézisem szerint Habsburg Ottó politikai tevékenysége hozzájárult a magyar rendszerváltáshoz, a térség demokratizálódásához, a berlini fal lebontásához. Elemzésem során két kiemelt intézményt helyezek a fókuszba: a Páneurópai Uniót, amelynek 31 évig volt elnöke, majd tiszteletbeli elnöke, valamint az Európai Parlamentet, ahol 1979-től húsz éven át képviselőként, 1989-től pedig a magyar ügyekkel foglalkozó delegáció elnökeként tevékenykedett. E két szervezet keretében végzett munkája különböző módokon hatott a magyar politikára és a rendszerváltás folyamatára.

A Páneurópai Unióban végzett tevékenysége gyakorlati eredményeket hozott: a szervezet révén nemcsak Magyarország, hanem a vasfüggöny mögötti többi közép- és kelet-európai ország helyzetének javításáért is dolgozott. Ennek egyik legjelentősebb példája az 1989-es Páneurópai Piknik megszervezése, amely szimbolikus és gyakorlati értelemben is hozzájárult a berlini fal lebontásához. Ezt az eseményt olyan vezetők, mint Helmut Kohl és Erich Honecker, a hidegháború végének meghatározó mozzanataként tartották számon. A magyar rendszerváltás szempontjából, ezzel szemben az Európai Parlamentben betöltött szerepe inkább szimbolikus jelentőséggel bírt. Habsburg Ottó volt az első képviselő, aki magyarul szólalt fel a Parlamentben, hangsúlyozva azt az elvet, hogy Európa nem ér véget a vasfüggőnnél. Ez a gesztus nemcsak a magyar ügyek iránti elkötelezettségét jelezte, hanem azt is, hogy a közép- és kelet-európai országok integrációja az európai célkitűzés szerves része.

Habsburg Ottó politikai szerepe azonban nemcsak formális tisztségeiben nyilvánult meg, hanem karizmatikus személyiségében és történelmi örökségében is. Egykori trónörökösként, a Habsburg-család tagjaként neve és személye önmagában is jelentős súlyt adott politikai jelenlétének. Ez már az 1950-es években megmutatkozott, amikor a magyar emigráció egyik kulcsfigurájává vált, de hasonló jelentéssel bír, hogy 1989-ben felmerült, mint lehetséges államfő, de Spanyolországban Francisco Franco is felkérte a Habsburg-családot a spanyol trón

betöltésére.¹ Az elemzés során különösen fontos hangsúlyozni, hogy Habsburg Ottó politikai hatása nemcsak intézményi szerepvállalásában, hanem szimbolikus gesztusaiban is megnyilvánult. Ezek az összetevők együttesen alakították azt a politikai és társadalmi hatást, amely a dolgozat feltevése szerint, a magyar rendszerváltást elősegítette.

Habsburg Ottó európaisága

A 14. századtól kezdve számos elmélet és elképzelés született, amelyek középpontjában az európai népek egymáshoz való viszonya, valamint az együttműködés és egység lehetőségei álltak. Az európai egység eszméjét támogató gondolkodók munkásságát elsősorban a béke megteremtésének és a hatalmi struktúrák kiegyensúlyozásának kérdései határozták meg. E gondolatok között azonban van egy közös nevező: mindegyik az európai kontinens felemelkedését, erejét és függetlenségét kereste. Rotterdami Erasmus humanista törekvéseitől kezdve Coudenhove-Kalergi politikai vízióján át Habsburg Ottó célkitűzéseig. Ezek az eszmék mindig az adott korszak sajátos kihívásaira válaszolva fogalmazódnak meg.

Habsburg Ottó 1952-ben, Párizsban elhangzott előadása felfogható az Európát érintő ars poétikájának.² Olyan jövőképet mutatott be Európáról, amely több évtizeddel később igazolódott be, alapvető tétele szerint az európai nemzetek közötti különbségek eltörpülnek azokhoz a közös alapokhoz képest, amelyek összekötik őket. Ezek közé sorolta a közös történelmet, a keresztény hitvilágot, a kulturális hagyományokat, valamint a gazdasági és politikai szerkezetet. Hangsúlyozta, hogy ezek az értékek nem csupán múltbeli örökségek, hanem egy fenntartható, egységes Európa alapkövei is lehetnek. Az egység azonban nem jelentette számára a nemzeti sajátosságok felszámolását. Épp ellenkezőleg, a különbözőségek tiszteletben tartását és a közös célok érdekében történő együttműködést látta a kontinens hosszú távú sikerének kulcsaként. A beszédjének jelentős része Európa geopolitikai helyzetének elemzésével foglalkozott. A hidegháború idején Habsburg Ottó arra hívta fel a figyelmet, hogy Európa csak akkor maradhat életképes, ha nem hagyja magát alárendelni a globális nagyhatalmak, legyen az a Szovjetunió vagy az Egyesült Államok érdekeinek.

¹ lásd: Pröhle Gergely előadása Habsburg Ottóról SZAB Tudósklub Egyesület szervezésében 2024. május 14-én, Szegeden. <https://www.youtube.com/watch?v=vyya6bhzW-s&> (2025. 01. 08.)

² A szöveget Fejérdy Gergely fordította, megtalálható: Fejérdy, G.: Habsburg Ottó Európa-koncepciója (1952) in: <https://habsburgottoalapitvany.hu/habsburg-otto-europa-koncepcioja/> (2025. 01. 08.)

Hangsúlyozta, hogy a kontinensnek gazdaságilag és politikailag egyaránt független úton kell haladnia, hogy képes legyen saját jövőjét meghatározni.

Hasonló gondolatokat fogalmazott meg Emmanuel Macron francia elnök 2024-es budapesti beszédében, amikor Európa „stratégiai autonómiájának” szükségességét hangsúlyozta.³ Macron kiemelte, hogy a kontinens nem hagyatkozhat kizárólag külső szövetségekre, hanem saját geopolitikai érdekérvényesítő képességét kell erősítenie. E párhuzam jól mutatja, hogy Habsburg Ottó már akkor felismerte azokat a történelmi kényszerpályákat, amelyek ma is meghatározzák az európai politika alapvető irányvonalait. Ez egyúttal arra is rávilágít, hogy az európai egység megteremtése nem csupán pragmatikus cél, hanem morális és történelmi feladat is. Habsburg Ottó különösen fontosnak tartotta, hogy a nyugat-európai országok figyelmet fordítsanak a vasfüggöny mögött élő népekre is. Európai uniós politikájának legmeghatározóbb gondolata volt ez. Úgy vélte, hogy a kelet-közép-európai térség integrációja nélkül Európa egysége hiányos marad, és figyelmeztetett arra, hogy ezt az esélyt nem szabad elszalasztani, amikor a történelmi pillanat elérkezik. Habsburg Ottó olyan Európát képzelt el, amely föderális alapokon nyugszik, miközben tiszteletben tartja az egyes nemzetek önállóságát. Ez a modell nemcsak a közös gazdasági érdekekre épít, hanem a kontinens kulturális, vallási és történelmi sokszínűségét is figyelembe veszi. Hangsúlyozta, hogy a hidegháború során kialakult status quo fenntartása nem lehet Európa célja, mivel ez hosszú távon a kontinens hanyatlásához vezethet.

Habsburg Ottó gondolatai nemcsak korának politikai viszonyaira reflektáltak, hanem olyan elveket fogalmaztak meg, amelyek ma is érvényesek. Az Európai Unió keleti határán zajló konfliktusok, a globalizáció hatásai és a nemzetek közötti feszültségek közepette különösen időszerű Habsburg üzenete az egység és az együttműködés fontosságáról. Ahogy ő maga fogalmazott: „A mai európai államok túl kicsik ahhoz, hogy vezető szerepet játsszanak; de egyesülve valódi, mindenki által elfogadott és tisztelt világhatalom lehet belőlük.” Ez az idézet nemcsak a politikai egység szükségességét hangsúlyozza, hanem a kontinens globális szerepének visszaszerzését is.⁴

³ Euronews: *Emmanuel Macron Budapesten: védjük meg a közös európai érdekeket!* in: <https://hu.euronews.com/2024/11/07/megkezdodott-az-epc-csucs-budapest> (2025. 01. 08.)

⁴ Fejérdy, G.: *Habsburg Ottó Európa-koncepciója (1952)* in: <https://habsburgottoalapitvany.hu/habsburg-otto-europa-koncepcioja/> (2025. 01. 08.)

A gondolat, hogy Európa a háborúk elkerülésére és a béke biztosítására képes, nem újkeletű. Habsburg Ottó Európa-koncepciójának főbb megállapításai, mint a kisállamokat felváltó kooperáció, a közös kultúra fontossága már évszázadok óta foglalkoztatott néhány európai gondolkodót. A cél közös volt: erős, egységes Európa. A számtalan elmélet, koncepció közül különösen fontos szerepe volt Erasmusnak, aki az elsők között, az 1515-ben megjelent "A béke siráma..." című művében a háború és az európai államok stabilitásának kérdését vizsgálta. Azt állította, hogy az európai fejedelmek közötti ellentétek Európa biztonságát veszélyeztethetik, és a megoldást egyesülésben találta. Jean-Louis Vives, 16. századi keresztény filozófus, szintén a háborúk megfékezésére irányuló jogi kereteket kutatta, és arra a következtetésre jutott, hogy az egyetemes béke egy államok feletti politikai integrációval valósulhat meg, ahol a vezetők a béke fontosságát felismerik.

Maximilien de Béthune, Sully hercege egy olyan európai konföderációt képzelt el, amelyben tizenöt állam működik együtt. Tervében úgy vélte, hogy a Habsburgok európai befolyásának csökkentésével jöhetne létre egy olyan egyensúlyi politika, amely elősegíthetné a királyságok feletti integrációt. Sokan optimistán bíztak abban, hogy az emberiség már felismerte a háború értelmetlenségét, és a gazdasági kapcsolatok növekedésével egy erősebb európai együttműködés alakulhat ki.

Jan Amos Comenius, William Penn és Abbé de Saint-Pierre is egy magasabb szintű integrációt tartottak a béke kulcsának. Ezt a nézetet Voltaire, a francia filozófus is osztotta. Victor Hugo is fontos szereplője volt az egység eszméjének, ő hozta be a köztudatba az "Európai Egyesült Államok" kifejezést, amellyel az amerikai föderációhoz való hasonlóságot kívánta hangsúlyozni.⁵

Láthatjuk, hogy évszázadok óta számos szerző foglalkozott az európaiság kérdésével, azzal, hogy hogyan lehet Európa egységes, ezáltal erős. Habsburg Ottóra Richard Nicolaus Coudenhove-Kalergi gróf páneurópai gondolata volt legnagyobb hatással.

A páneurópai mozgalom

Richard von Coudenhove-Kalergi 1894. november 16-án született Tokióban, az osztrák-magyar diplomata és író, Heinrich von Coudenhove és a japán nemes Mitsu Aoyama

⁵ Várad, Sz.: (2006). *A Páneurópa-mozgalom és hatása Magyarországon*. Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica: Publicationes Doctorandorum Juridicorum. 182. p. 1-2 o.

gyermekeként. Gyermekkorát Csehországban töltötte, majd a Theresianum diákja lett. Az első világháborút követően az 1919. szeptemberi Saint Germain-i békeszerződés következményeként Coudenhove-Kalergi, aki a háború előtt az Osztrák-Magyar Monarchia állampolgára volt, csehszlovák állampolgár lett. Ebben az időszakban kezdett el egyre inkább formálódni Páneurópa-elképzelése, amelynek célja nemcsak a kontinens gazdasági és politikai integrációja volt, hanem egy új világrend létrehozása, amelyben európa képes szembenézni a világpolitikában megjelenő új kihívásokkal. A Páneurópa-terv első, komoly nyilvános kifejtésére 1920 tavaszán került sor, amikor Kalergi Tomáš Masaryk csehszlovák elnökkel tárgyalt, hogy ismertesse az elképzeléseit. Masaryk, saját kora és tapasztalatai miatt már óvatos volt, nem tudott teljes mértékben lelkesedni a fiatal, idealista tervekkel kapcsolatban. Masaryk, bár maga is elkötelezett volt a közép-európai együttműködés mellett, és elismerte a kontinens politikai egységére vonatkozó javaslatok fontosságát, inkább mérsékelten és tartózkodóan reagált Kalergi eszméire.⁶

1922-ben kezdett foglalkozni a Páneurópaisággal Kalergi. 1923-ban végleg kidolgozta tervét, és elindította a Pan-Europa című folyóiratot, amely segítette elterjeszteni az európai integráció eszméjét. Ezt a folyóiratot olvasta Habsburg Ottó is. Kalergi, tervét az 1920-as években több kongresszuson is népszerűsítette, célja a hosszú távú, európai szintű megbékélés és politikai együttműködés volt. A náci hatalomra kerülése után ő maga is száműzetésbe kényszerült, és Franciaországban, majd az Egyesült Államokban folytatta munkáját.⁷

Kalergi úgy vélekedett, hogy Európa jövője nemcsak belső, hanem külső fenyegetésektől is súlyosan veszélyeztetve van. A külső veszélyeknek a két legnagyobb globális hatalmat, Oroszországot és az Egyesült Államokat nevezte meg. Oroszország terjeszkedő politikája, amelynek célja, hogy fokozza befolyását a szomszédos államokban és Európában, folyamatos kihívást jelent a kontinens stabilitására. Az Egyesült Államok, bár egy távolabbi kontinensről van szó, szintén fontos szereplővé vált a globális politikában, kiterjesztve hatását és érdekeit Európára is. Kalergi szerint e két hatalom versengése és ambíciója nemcsak gazdasági, hanem politikai és katonai szempontból is veszélyezteti Európa szuverenitását és egységét, különösen egy olyan időszakban, amikor a kontinens több fronton is szembesül komoly kihívásokkal.

⁶ Németh, I.: (2006). *Az európai-gondolat történetéből, R. N. Coudenhove-Kalergi Páneurópa Uniója*. Líceum, 2014. 25o

⁷ Coudenhove-Kalergi, R.: (2019). *Paneurope*. Liber Variete. 158-162o

Belső fenyegetésként Kalergi a nacionalizmus erősödését említette, amely a területi széttagolódás és az etnikai alapú konfliktusok táptalajává vált. A nacionalizmus, amely különböző európai országokban sokféle formákban mutatkozott meg, egyre inkább elősegítette a különböző nemzetek közötti ellentéteket. Ez a helyzet, amelyben minden állam a saját érdekeit próbálta érvényesíteni, nemcsak gazdasági, hanem politikai szempontból is súlyos következményekkel járhatott, hiszen a nemzeti érdekek összeütközései könnyen háborús helyzeteket okozhattak. Kalergi arra figyelmeztetett, hogy ezek a belső és külső fenyegetések elkerülhetetlenül egy újabb háborúhoz vezethetnek, amelynek következményei mind Európát, mind a világot súlyosan érintenék.

A válasz a háború és a konfliktusok elkerülésére, Kalergi szerint, nem más, mint az európai integráció. Az európai államok közötti szorosabb együttműködés elérése és egy közös politikai, gazdasági és biztonsági rendszer létrehozása tűnt az egyetlen ésszerű megoldásnak. Hangsúlyozta, hogy az európai nemzetek közötti feszültségek enyhítése, valamint a kontinens jövőbeli stabilitása és biztonsága érdekében elengedhetetlen, hogy az egyes országok vállalják közösen a felelősséget, és kialakítsanak egy olyan közös politikai struktúrát, amely képes szembenézni a globális kihívásokkal. Kalergi célja nem csupán a gazdasági kapcsolatok erősítése volt, hanem egy olyan politikai egység létrehozása, amely garantálja Európa szuverenitását és globális szerepét a jövőben.

A program megvalósítása érdekében Kalergi úgy gondolta, hogy több fontos lépést kell megtenni. Először is, szükséges lenne a fennálló nemzetközi határok kölcsönös garanciájának biztosítása, ami azt jelentette, hogy az európai államoknak el kellene ismerniük egymás területi integritását, és le kellene mondaniuk a területi viták felújításáról. Ez a lépés alapvető fontosságú volt a béke megteremtésében és fenntartásában. Második lépésként egy biztonsági megállapodást kellene kötni Oroszországgal, hogy köztük és Európa közötti feszültségeket csökkentsék, és egy közös védelmi rendszer épüljön ki Európa számára. Ezzel párhuzamosan a gazdasági integrációra is hangsúlyt kell helyezni, hiszen a közös gazdasági érdekek elősegíthetik az európai országok közötti együttműködést. Kalergi egy vámunió létrehozását javasolta, amely az európai országok közötti kereskedelmet és gazdasági kapcsolatokat szorosabbra fűzné. Ez lehetőséget biztosított volna arra, hogy az európai gazdaságokat egy közös piacon belül integrálják, és elérjék az egységes gazdasági fejlődést.

A legfontosabb cél azonban Kalergi számára az „Európai Egyesült Államok” létrehozása volt, amely az Egyesült Államok politikai és gazdasági modelljét követve valósulhatott volna meg. Kalergi úgy vélte, hogy a jövőben Európának egy olyan központi politikai intézményre lenne

szüksége, amely képes lenne koordinálni az európai országok politikai és gazdasági döntéseit, miközben biztosítja a kontinens egységét és erejét. Az „Európai Egyesült Államok” eszméje nem csupán politikai, hanem kulturális szempontból is fontos volt, mivel lehetőséget biztosított volna arra, hogy Európa újra olyan globális szereplővé váljon, amely képes érvényesíteni érdekeit a világban.

Kalergi tehát már 1921-ben elindította a Páneurópa-programot, amelynek célja egy erősebb, egységesebb Európa megteremtése volt. A program az európai együttműködés minden szintjére kiterjedt, és fontos szerepet játszott a kontinens politikai és gazdasági jövőjének formálásában. Ennek eredményeként 1924-ben megalakult a Páneurópai Unió, amelynek célja az európai országok közötti kapcsolatok erősítése és az európai integráció elősegítése volt. A következő évben, 1926 októberében, Kalergi Bécsben tartotta a Páneurópai Unió első nemzetközi konferenciáját, amelyen több mint kétezer európai politikus, gondolkodó és művész vett részt. A konferencián jelen voltak olyan neves személyiségek, mint Winston Churchill, Gustav Stresemann, Konrad Adenauer, Thomas Mann, Richard Strauss, Rainer Maria Rilke, Albert Einstein és Sigmund Freud.⁸

Kalergi hatása elengedhetetlen Habsburg Ottó európai politikai pályafutásának megértéséhez, hiszen nélküle valószínűleg Ottó sem fordította volna figyelmét olyan mértékben Európa egységének kérdésére. Kalergi munkássága nélkül Habsburg Ottó nem találta volna meg azokat a szervezeti kereteket, amelyek lehetővé tették volna számára, hogy a kontinens jövőjét formálja. Coudenhove-Kalergi rendkívül fontos szerepet játszik az ő politikai életében, mivel a báró által képviselt elvek nemcsak az Ottó által később kifejtett európai koncepcióra gyakoroltak hatást, hanem egész élete során formálódó politikai nézeteire is. Kalergi munkássága elősegítette Ottó számára az európai integráció ügyét, és elindította azon gondolatok sorát is, amelyek később meghatározták Ottó politikai irányvonalát. Kalergi már az 1920-as években megfogalmazta azokat a kérdéseket, amelyek a 20. század kihívásaival kapcsolatban Ottót is foglalkoztatták, és bár ő még a korábbi évszázadok gondolati hagyományai mentén dolgozott, a páneurópai gondolatok Ottó számára is aktuálissá váltak, és azokat már a korabeli geopolitikai realitásokra szabva fejlesztette tovább.

⁸ Németh, I.: i.m: 25-82 o.

Habsburg Ottó és a páneurópai mozgalom

Habsburg Ottó egy interjúban úgy fogalmazott: „Amerikában lettem európai”⁹.

Kalergivel és munkásságával többször is találkozott, de csak 1936-ban kapcsolódott be abba Páneurópai-unióba, amelynek 1957-től alelnöke is lett. Vezetése alatt az egységes Európa eszméje nemcsak tovább élt, hanem új perspektívákra is nyitott, új eszmeként jelentkezett, ám a vasfüggöny valósága miatt az a kontinens, amelynek kulturális egységét ő is alapvető célnak tekintette, széttagoltta vált.

A Páneurópai Unió célja, hogy nemcsak a politikai vitákat, hanem a háborúk kirobbanásának lehetőségét is csökkentse, Habsburg Ottó számára rendkívül fontos volt. Hitt abban, hogy megteremthető egy olyan környezet Európában, ahol háborúk többé nem fordulhatnak elő. Ő maga a közép-európai egység és a nemzetek feletti együttműködés erőteljes támogatója volt. A nemzetek feletti döntéshozatal elve, amely a különböző érdekek és vélemények kiegyensúlyozott egyeztetésére épült. A Páneurópai Unió másik alapvető célja, a politikai és gazdasági integráció előmozdítása. A közös piac és a gazdasági együttműködés révén Európa belső stabilitása és globális szerepe erősödött, amit Habsburg Ottó a közép-európai országok számára különösen fontosnak tartott. A szorosabb politikai és gazdasági kapcsolatok nemcsak az európai stabilitás alapját képezték, hanem lehetőséget adtak arra is, hogy a kontinens tagállamai egy erősebb közösséget formáljanak, amely képes ellenállni a külvilág politikai és gazdasági hatásainak.¹⁰

Habsburg Ottó azonban úgy vélekedett, hogy Európa valódi egysége csak akkor valósulhat meg, ha megszűnik a kommunizmus hatása, és egyúttal erősödik a kulturális összefogás, összefonódás. Ő úgy látta, hogy a vasfüggöny felszámolása nélkül nem lehet egy valódi és tartós európai egységet létrehozni, mivel az európai nemzetek közötti különbségek nem csupán politikai vagy gazdasági, hanem fizikai formában is megjelentek. Az 1973-as európai nyilatkozattal összhangban a Pán-Európa egy független, a világ nagyhatalmaitól nem alávetett Európa megteremtéséért küzdött. Habsburg Ottó és a Pán-Európa támogatói számára az ideális jövőképet egy olyan Európa jelentette, amely nemcsak politikailag és gazdaságilag egységes, hanem kulturálisan is újra egyesül. Emiatt tett meg mindent azért, hogy segítse

⁹ Haas, Gy.: (1992). *Európáért*. Tevan. 143 o.

¹⁰ Páneurópai mozgalomról lásd: Baier, S; Demmerle E.: (2003). *Habsburg Ottó élete*. Európa Könyvkiadó. 341-377 o.

Közép- és Kelet-Európa népeit a kommunizmus és az egyenlőtlen egyenlőség súlyos terheinek lerázásában. A Nyugat számára az volt a legfontosabb, hogy segítsék a régiókat a szovjet befolyás alól való felszabadulásban, és hogy elősegítsék egy olyan politikai és gazdasági struktúra kialakulását, amely véglegesen elutasítja a diktatúrákat és a totalitárius rendszereket. Habsburg Ottó számára nem csupán a politikai határok, hanem a kulturális hatások is kulcsfontosságúak voltak a jövőbeni európai egység megteremtésében. Ebben az értelemben a Páneurópai Unió munkájának folytatása egy új korszak, a szabadság és az európai közösség jövőjének előmozdítását célozta meg.¹¹

Habsburg Ottó számára a Páneurópai Unió nem csupán egy politikai lehetőségként volt értelmezhető, hanem egy olyan eszközként is, amely révén képes volt megvalósítani az általa vallott értékeket és kitűzött célokat. Ezek az elvek és törekvések nem csupán személyes meggyőződéseit tükrözték, hanem jelentős hatást gyakorolhattak Európa politikai és társadalmi fejlődésére is. A Páneurópai Unió, valamint az Európai Parlament két olyan meghatározó intézményt jelentett számára, amelyekre politikai pályafutása során támaszkodhatott, és amelyek révén tényleges hatást tudott gyakorolni. Ezekben az intézményekben találta meg azt a fórumot, ahol elveit és politikai stratégiáit érvényesíthette.

Habsburg Ottó politikai életművének vizsgálata során megkerülhetetlen e két szervezet. Míg az Európai Parlamentben tevékenysége gyakran szimbolikus gesztusok formájában jelent meg, például olyan problémákra hívta fel a figyelmet, amelyek túlmutattak az aktuális politikai napirenden, mint a vasfüggönyön túli európaiak, addig a Páneurópai Unió olyan operatív keretet biztosított számára, amelyben konkrét cselekvések és projektek megvalósítására is lehetősége nyílt.¹²

A szimbolikus politizálás és az operatív cselekvés egymást kiegészítve vált Habsburg Ottó politikai hatásának kulcstényezőjévé. A Páneurópai Piknik, valamint az Európai Parlamentben végzett figyelemfelhívó munkája egyaránt hozzájárult a magyar rendszerváltás folyamatához.

Habsburg Ottó hitt abban, hogy változást belülről lehet elérni. Egy külső szerv, mint az európai unió nem fog tudni tartós változást elérni, ha a belső akarat, hajlandóság nincs meg hozzá. A Páneurópai Unió történelmi küldetése az volt, hogy előmozdítsa Közép- és Kelet-

¹¹ A Páneurópai Unió hatására lásd: Hoxtell, W.: (2008) *The Significance of the Paneuropean Picnic with regards to Pan Europe and Paneuropean Eastern Policy*. in: Euro-Facta:1/2008, p:8-144. 6-12 o

¹² Lásd: Demmerle, E. (2022): *Habsburg Ottó és a kommunista rendszer*. in: Vasbányai Ferenc (szerk.): *Habsburg Ottó és a rendszerváltozások*. Corvina. 89-92 o.

Európa felszabadulását a szovjet befolyás alól, és ehhez egy olyan politikai és társadalmi környezetet alakítson ki, amely lehetőséget biztosít a belső reformokra és békés változásokra. A szervezet célja nem csupán a térség politikai elnyomásának megszüntetése volt, hanem egy olyan stabil és demokratikus rendszer elősegítése is, amely lehetővé tette a régió országai számára, hogy szabadon, önállóan alakítsák saját sorsukat. Ehhez alapvető fontosságú volt, hogy a régióban megerősödjenek azok az eszmék és mozgalmak, amelyek a demokratikus értékek, a szabadság és a függetlenség eszméit hirdették, és amelyek képesek voltak ellenállni a szovjet-rendszer erőszakos nyomásának. Ilyen esemény volt a Páneurópai Piknik is, ahol nem elhanyagolható hatás volt, hogy a politikai nyomásgyakorlás célba ért. Újra lehetett hinni abban, hogy politikai célokat tud megvalósítani a népakarat.

A Paneurópai Unió e hosszú távú, fokozatos politikai stratégiáját a háttérből, diplomáciai és anyagi eszközökkel támogatta, miközben számos közép- és kelet-európai ország civil társadalmait is segítette, hogy felkészüljenek a rendszerváltásra. A politikai változások, amelyek 1989-ben kezdtek el erőre kapni, egy hosszú és nehéz folyamat eredményeként váltak valósággá, amelyben a Paneurópai Unió, és maga Habsburg Ottó is szerepet játszott. Az 1989-es esztendőben kibontakozó átalakulások nem csupán a térség politikai rendszereinek megváltozását jelentették, hanem egy új Európa képét is előre vetítették.¹³

A páneurópai piknik

Matthew Longo, a hollandiai Leideni Egyetem docense, a klasszikus értelemben vett, leíró történelemszemlélettől eltérően egészen eltérő perspektívából közelíti meg a Páneurópai Piknik eseményét.¹⁴ Könyvének címe „*The Picnic: An Escape to Freedom and the Collapse of the Iron Curtain*” jól tükrözi az egyedülálló megközelítést. Nem csak a piknik történetét tárja fel primer forrásokkal, hanem a piknik társadalmi hatását nézi. A pikniket a szabadság és a vasfüggöny összeomlásának szimbólumaként értelmezi. Longo műve nem csupán egy történelmi áttekintés, hanem egy mélyebb elemzés is, amely a szabadság és a demokratikus változások iránti vágyat a piknik szimbolikáján keresztül tárja elénk. Ezáltal lehetőséget kínál

¹³ Lásd: Demmerle, E. (2022): i.m.

¹⁴ Longo, M.: (2024) *The Picnic - An Escape to Freedom and the Collapse of the Iron Curtain*. Random House UK Ltd

arra, hogy új kontextusba helyezzük a határ lebontásának jelentőségét. Longo megközelítése kiemeli a Páneurópai Piknik szimbolikus és történelmi fontosságát. A pikniket nemcsak a szabadság iránti vágy kifejeződésének tekinti, hanem egy olyan folyamat kulcsmomentumaként mutatja be, amely a totalitárius kommunizmus és a szabad világ közötti határ megszűnéséhez vezetett. A vasfüggöny lebontását Longo egy jelkép megsemmisüléseként ábrázolja, egy olyan szimbolikus gesztusként, amely a Szovjetunió hatalmának végét vetítette előre. Maga a vasfüggöny a szovjetrendszer elnyomását és elkülönülését testesítette meg, annak átvágása a civilek részéről az ezzel való szakítást jelképezte. A Páneurópai Piknik különlegessége abban rejlik, hogy egy békés, alulról szerveződő kezdeményezésként valósult meg, amely a résztvevők számára azt az üzenetet közvetítette, hogy az emberek akaratának tényleges hatása van. Ez az esemény egyedülálló volt a maga nemében, hiszen magyar állampolgárok olyan békés változást indítottak el, amely végső soron hozzájárult a kommunista rendszer bukásához. A dolgozat szempontjából Matthew Longo elmélete nyújtja a legfontosabb irányt, amely a piknikre nem csupán egy egyszerű határnyitásként tekint, hanem olyan szimbolikus és társadalomformáló eseményként értelmezi, amely jelentős hatással van a társadalomra, és amely önálló jelentőséggel bír, túlmutatva közvetlen szerepén. Longo megközelítésében tehát az esemény nem csupán a határátlépés aktusát jelenti, hanem az addigi politikai berendezkedés átalakulásában is kulcsszerepet játszik, így a piknik szimbolikus jelentésekkel rendelkezik.

A páneurópai piknik létrejöttében Habsburg Ottó meghatározó szerepet játszott, nélküle és a Páneurópai Unió mint szervezet nélkül az esemény aligha valósulhatott volna meg. A piknik ötlete szorosan kötődik személyéhez, de az eredet pontos rekonstruálása a forráshiány és a különböző értelmezések sokfélesége miatt bizonytalan. Miért indokolt ez a bizonytalan kifejezés? Az eseményről akkor, ott feljegyzések nem készültek, a történelmi források eltérően írják le a kezdeményezés születésének körülményeit, attól függően, hogy milyen szemszögből közelítik meg az eseményeket. Azok a történészek és források, akik a magyarországi rendszerváltás kontextusában vizsgálják az eseményt, általában a Magyar Demokrata Fórum kezdeményezésének tekintik a pikniket és a magyar felet mutatják ötletgazdaként.¹⁵ Ugyanakkor Habsburg Ottó életművére és emlékezetére összpontosító kutatások gyakran neki vagy gyermekeinek, különösen Károly vagy György fiának

¹⁵ lásd: Oplatka, A. (2010): *Egy döntés története*. Helikon. 168 o.

tulajdonítják az ötletet.¹⁶ A források egyetértenek abban, hogy Habsburg Ottó az MDF meghívására érkezett Debrecenbe 1989. június 20-án, és hogy többek között Szabó Lukáccsal, a párt helyi vezetőjével közös vacsora alkalmával merült fel a piknik gondolata. Ez az esemény ihlette meg a résztvevőket, és vált a páneurópai piknik kivitelezésének közvetlen előzményévé. Habsburg Ottó személye és politikai súlya azonban hozzájárult ahhoz, hogy az esemény nemzetközi figyelmet kapjon, és a páneurópai szervezetnek köszönhetően anyagi támogatást is, míg az MDF szervezeti hálója lehetővé tette a hatékony kapcsolattartást.

A páneurópai piknik időpontja és helyszíne nagy szimbolikus jelentőséggel bírt. Az eseményt augusztus 19-re, az államalapítás ünnepét (vagy a Kádár-rendszer hivatalos szóhasználatára szerint „alkotmány ünnepét”) megelőző napra időzítették, amely önmagában is a hagyományok és az újrakezdés kettős jelentését hordozta. A helyszínválasztás sem véletlenszerűen történt: ott rendezték meg, ahol a határkerítés és a valós határ a legszorosabban kapcsolódott egymáshoz. Az esemény jelentőségét emelte, hogy a magyar állam részéről Pozsgay Imre vállalta a fővédnökséget, míg a nemzetközi, páneurópai oldalt Habsburg Ottó képviselte. Ugyanakkor egyikük sem vett személyesen részt a pikniken. A döntés, hogy helyetteseket küldtek, Pozsgay Imre titkárát, Vass Lászlót, illetve Habsburg Ottó lányát, Walburgát, tudatos megfontolás eredménye volt. Ez nem a bátorság hiányának vagy az eseménytől való félelemnek a jele, hiszen Habsburg Ottó nyilvánvalóan nem küldte volna saját lányát egy olyan eseményre, amely mellett ő maga nem állt volna ki maximálisan, vagy amit nem vállalt volna fel. A döntés oka sokkal inkább politikai természetű volt. Egy államminiszter és az utolsó Habsburg trónörökös nyilvános együttműködése politikai szempontból kockázatos gesztus lett volna, különösen egy olyan kényes történelmi helyzetben, ahol minden mozzanat szimbolikus jelentést kapott. Továbbá, mivel nem volt garantálható a magas részvétel, elővigyázatosságból helyesebbnek tűnt kerülni a magas rangú politikusok személyes részvételét. Még a soproni MDF-nek is csak száz fő részvételét jelezték előre.¹⁷ Ez a megoldás lehetővé tette, hogy a piknik szimbolikus üzenete sértetlen maradjon, miközben az esemény lebonyolítói a személyes biztonsági érdekeket is figyelembe vették. Az előkészületek és helyettesítések ellenére a páneurópai piknik olyan mérföldkövé vált, amely a határok lebontásának szimbolikus kezdetét jelentette Európa számára. A titkosszolgálati jelentések szerint a páneurópai piknik során 719 embernek sikerült átkelnie a határon. A

¹⁶ lásd: Szekér, N.: *1989. augusztus 19. - Páneurópai piknik*. in: *tuntetes-archivum.hu*: <https://tuntetes-archivum.hu/1989.08.19> (2025. 01. 08.) vagy Baier, S; Demmerle, E.: *im.* 453 o.

¹⁷ Hoxtell, W.: *i.m.*

nyugatra vágyók nagyrésze egyénileg, gyalog indult át, míg sokan autóval, családotól érkeztek.¹⁸ Ez a magas szám annak is köszönhető, hogy az eseményt széles körben hirdették: mind a Balaton környékén, mind Budapesten szórólapokkal tájékoztatták a nyilvánosságot. A plakátokon terjesztették, hogy meleg étellel várják a látogatókat, és még külön buszt is szerveztek. A piknik jelmondata is felkerült a szórólapokra: „bontsd és vidd”.¹⁹ A hatékony szervezés és kommunikáció révén sokan értesültek a határ ideiglenes megnyitásáról, és éltek a lehetőséggel, hogy Nyugatra jussanak. Az esemény békés lezajlása, a vérontás elkerülése különösen fontos tényező volt. Ez nagy részben Bella Árpádnak, az adott időszakban szolgálatot teljesítő határőrtisztnek köszönhető, akinek személyes döntése meghatározó jelentőségűvé vált. Bella megítélte a helyzetet, és úgy döntött, nem alkalmaz fegyveres erőt a határátlépőkkel szemben. Ez a döntés nemcsak a fölösleges emberáldozatok elkerülését tette lehetővé, hanem megakadályozta egy esetleges nemzetközi botrány kirobbanását is, amely súlyos következményekkel járhatott volna.²⁰

A páneurópai piknik eredményessége nem csupán az esemény során Nyugatra átjutó kelet-német állampolgárok számában mérhető. A pikniknek ennél sokkal mélyebb történelmi és politikai hatásai voltak, amelyek messze túlmutattak az adott napon történt eseményeken. Mind Erich Honecker, az NDK vezetője, mind Helmut Kohl, Nyugat-Németország kancellárja úgy vélekedett, hogy a piknik jelentős mértékben hozzájárult a berlini fal lebontásához és Berlin újraegyesítéséhez. Azáltal, hogy kelet-német állampolgárok szabadon Nyugatra emigrálhattak, az esemény szimbolikusan és gyakorlatilag is megkérdőjelezte a berlini fal létezésének értelmét, valamint Németország megosztottságát. Az NDK vezetője, Erich Honecker éles önreflexióval utalt a piknik hatására, amikor így nyilatkozott: „Ez a Habsburg verte bele a szöget a koporsómba.”²¹ Helmut Kohl pedig egyértelműen a piknikre utalt a hidegháború végének egyik fontos szimbólumaként, amikor kijelentette: „A berlini fal

¹⁸ Lásd: Szekér, N.: i.m.

¹⁹ <https://turigabor.hu/node/1524> (2025. 01. 08.)

²⁰ lásd: Nagy, A.: *Bella Árpád: „Szó sem volt a németek átengedéséről”* in: Szabad Európa. <https://www.szabadeuropa.hu/a/bella-arpad-szo-sem-volt-a-nemetek-atengedeserol-yt/33081529.html> (2025. 01. 08.)

²¹ lásd: https://en.wikipedia.org/wiki/Erich_Honecker#:~:text=That%20this%20Habsburg%20drove%20the%20nail%20into%20my%20coffin.%22 (2025. 01. 08.)

első köveit Magyarországon bontották le.”²² Nem kétséges, hogy Habsburg Ottó is teljes mértékben tisztában volt azzal, milyen mélyreható következményei lehetnek a nyugati határ megnyitásának mind a német újraegyesítés, mind a magyar rendszerváltás szempontjából. Ez az esemény nemcsak az NDK polgárai számára nyitott új lehetőségeket, hanem a demokratikus Európa újraformálódásának egyik kulcsmomentumává is vált. A piknik tehát nem csupán egy határnyitás volt, hanem a rendszerváltás és a hidegháború végének meghatározó eseménye, amely Habsburg Ottó nélkül nem tudott volna megvalósulni.

A Páneurópai Piknik előtti napokban a sajtó különböző megközelítésekkel számolt be a rendezvényről és annak politikai kontextusáról. A helyi médiumok, mint például a Kisalföld, augusztus 12-én kiemelték a piknik programját és a főbb szereplőket, mint Pozsgay Imrét és Habsburg Ottót.²³ A beharangozók a rendezvényt egy hangulatos majális képében mutatták be, tánccal, szalonnasütéssel és emléktárgyakként vasfüggöny-darabokkal. Az augusztus 19-én történt események tükrében azonban egyértelművé vált, hogy a rendezvény és a kelet-német menekültek ügye szorosan összefonódott, mivel 1989-re a kelet-németek tömegesen próbálták elhagyni hazájukat, és Magyarországon keresztül kívánták elérni Nyugatot.

A Népszabadság és a Népszava augusztus 16-i cikkeiben a kelet-német nagykövetség közleményei szerepeltek, amelyek amnesztiát ígértek a hazájukba visszatérő menekülteknek. A sajtó emellett a határátlépésekről is beszámolt. A Népszabadság augusztus 19-i cikkében a határátlépési kísérletek növekvő számát és az erőszakos próbálkozások veszélyeit emelte ki, miközben a határőrök döntési helyzetére is rámutatott, mivel nem kaptak egyértelmű utasítást a szükséges intézkedésekre. Az augusztus 19-i események során egyre több kelet-német próbálkozott a határ átlépésével, amit a Kisalföld és Népszava cikkei részletesen bemutatottak. A sajtó által közölt statisztikák szerint több ezer határsértő érkezett az országba, ami fokozta a helyzetet.²⁴ A rendezvényt követően, augusztus 21-én, az országos napilapok különböző módon számoltak be a történetekről. A Népszava²⁵ az eseményt már a címlapján említette, míg

²² Erdei, C.: *European reunification*. in: <https://www.dw.com/en/the-picnic-that-changed-european-history/a-4580616#:~:text=it%20was%20in%20Hungary%20where%20%22the%20first%20stone%20was%20knocked%20out%20of%20the%20wall.%22> (2025. 01. 08.)

²³ https://adt.arcanum.com/hu/view/Kisalfold_1989_08/?pg=96&layout=s (2025. 01. 08.)

²⁴ https://adt.arcanum.com/hu/view/Kisalfold_1989_08/?pg=152&layout=s (2025. 01. 08.)

²⁵ https://adt.arcanum.com/hu/view/Nepszava_1989_08/?pg=256&layout=s (2025. 01. 08.)

más lapok, mint a Kisalföld²⁶ és a Magyar Nemzet²⁷ a belső oldalon részletesen tárgyalták a határátlépéseket, és különböző hangsúlyokkal számoltak be a rendezvény és a menekültek helyzetének összefonódásáról. A Kisalföld a rendezvényt és a határátlépéseket egyfajta szenzációként tálalta, különösen kiemelve, hogy a jelenlévők mennyire átérezték a történelmi pillanatot, amikor a kelet-németek próbálták átlépni a határt. Az események, amelyek a sajtóban különböző szempontokból jelentek meg, jól mutatják, hogyan formálódott a Piknik és annak következményei a közvéleményben és a politikai diskurzusban.²⁸

Habsburg Ottó mint Európai Parlamenti képviselő

Habsburg Ottó politikai aktivitása kapcsán 2 fontos intézményt említettünk, a Páneurópai Uniót és az Európai Uniót. A páneurópai unióban betöltött szerepe, az intézmény eszmeiségével előbb megismerkedtünk. Habsburg Ottó 20 éven át volt az Európai Parlament képviselője. Az egykori trónörökös, több mint húsz éven át aktívan közreműködött az európai politikában, különösen a közép- és kelet-európai országok integrációjának előkészítésében. Egyedülálló diplomáciai érzéke és széleskörű nemzetközi kapcsolatrendszere révén jelentős hatást gyakorolt az európai intézmények demokratikus átalakítására. 1979 nyara az európai integráció történetében különösen fontos időszak volt: ekkor tartották meg az első közvetlen európai parlamenti választásokat. Habsburg Ottó a német CSU listáján szerzett mandátumot. Politikai pályafutásának egyik meghatározó pillanata volt, hogy Strasbourghban, az Európai Parlament alakuló ülésén kezdhette meg munkáját. Habsburg Ottó parlamenti munkája során kiemelkedő figyelmet fordított a közép- és kelet-európai régióra. Több beszédében és határozati javaslatában foglalkozott a vasfüggöny lebontásával, a rendszerváltással, az államszocializmus következményeivel Kelet-Közép Európában. Határozottan támogatta az Európai Unió bővítési folyamatait, Görögországtól egészen Svédorszáig. Szilárd meggyőződése volt, hogy minden

²⁶ https://adt.arcanum.com/hu/view/Kisalfold_1989_08/?pg=168&layout=s (2025. 01. 08.)

²⁷ https://adt.arcanum.com/hu/view/MagyarNemzet_1989_08/?pg=200&layout=s (2025. 01. 08.)

²⁸ Bővebben lásd: Varga, B.: A Páneurópai Piknik a korabeli helyi és országos sajtó tudósításai alapján https://lib.sze.hu/images/Apaczai/kiadv%C3%A1ny/2019/Ap%C3%A1czai%20napok_tanulm%C3%A1nyk%C3%B6tet_0206_Varga%20Bal%C3%A1zs.pdf (2025. 01. 08.)

új tagállam csatlakozása tovább erősíti az Európai Uniót, és az egység mélyítésére sarkallja a tagállamokat.²⁹

Politikai tevékenysége túlmutatott a szűken vett integráció kérdésein. Az európai biztonság megerősítésétől kezdve a szociális piacgazdaság kiterjesztéséig számos területen fejtette ki hatását. Emellett kiemelten foglalkozott környezetvédelmi kérdésekkel, a klímaváltozás elleni küzdelemmel és a társadalmi kohézió erősítésével. Az európai politikai kultúrához való hozzájárulása minden szempontból figyelemre méltó. Habsburg Ottó politikai hitvallása és munkássága a mai napig inspiráló példát nyújt mindazok számára, akik egy egységesebb, demokratikusabb és szolidárisabb Európáért dolgoznak. Szavai: „Hálát adok Istennek, hogy az Európai Parlament tagja lehetek”³⁰hűen tükrözik az elkötelezettségét és szenvedélyét, amely egész életében a közös európai célok szolgálatában állt.³¹

Habsburg Ottó európai parlamenti munkássága során kiemelkedő figyelmet fordított a vasfüggönyön túli országok helyzetére és jövőjére. Politikai hitvallása az volt, hogy a valódi változásoknak belülről kell indulniuk: először meg kell teremteni azt a társadalmi és politikai környezetet, amelyben az emberek nyitottak a reformokra, és készek aktívan részt venni az átalakulásban. Ez az elképzelés meghatározta minden törekvését, amelyeket az elnyomott közép- és kelet-európai népek érdekében tett. Parlamenti képviselőként Habsburg Ottó számos szimbolikus gesztust alkalmazott, amelyekkel a közvélemény figyelmét ezekre a kérdésekre irányította. Ő volt az első politikus, aki magyar nyelven szólalt fel az Európai Parlamentben, ezzel is kifejezve elkötelezettségét Magyarország és más elnyomott nemzetek iránt. Egy másik emlékezetes tetteivel üres székeket helyezett ki a Parlamentben, ezzel szimbolizálva azokat az európai népeket, például a magyarokat és a cseheket, akiknek a hangja akkoriban még nem jutott el a nemzetközi közéletbe. E szimbolikus akciójával emlékeztette a nyugati világot arra, hogy Európa nem lehet teljes ezen népek bevonása nélkül.

Egy jelentős eredménye volt, hogy az Európai Parlament létrehozta a Közép-Kelet-Európa Munkacsoportot, amelyben a kelet-európai II. Csoporttal való kapcsolatokért felelős küldöttség alelnökévé választották 1987-ben.³² Ebben a szerepében Habsburg Ottó számtalan alkalommal

²⁹ Baier, S; Demmerle, E.: i.m: 417-450 o.

³⁰ lásd: Kocsev, B; Fejérdy G.: *A politika mint hivatás*. in: <https://habsburgottoalapitvany.hu/a-politika-mint-hivatas/#:~:text=%E2%80%99EH%C3%A1t%C3%A1t%20adok%20Istennek%2C%20hogy%20az%20Eur%C3%B3pai%20Parlament%20tagja%20lehetek.%E2%80%9D> (2025. 01. 08.)

³¹ bővebben lásd: Brook-Shepherd, G.: (2003.) *Habsburg Ottó*. Z-Press. 185-195 o.

³² https://www.europarl.europa.eu/meps/hu/1265/OTTO_VON+HABSBURG/history/2#detailedcardmep

szervezett találkozókat és eseményeket, ahová a vasfüggönyön túlról érkeztek meghívottak, köztük politikusok, értelmiségiek és más véleményformálók. Ezek az események lehetőséget teremtettek arra, hogy a nyugati politikai elit közvetlenül szembesüljön a vasfüggöny mögötti országok problémáival és reményeivel. Habsburg Ottó nemcsak szószólója, hanem aktív közvetítője is volt ezen népek érdekeinek, hozzájárulva ahhoz, hogy sorsuk a nyugati politikai diskurzus szerves részévé váljon.³³ Habsburg Ottó politikai jelentősége 1989 februárjában, történelmi látogatása révén tovább nőtt, amikor 70 év után elsőként hivatalos látogatást tett Magyarországon. A látogatás időpontja február 27. és március 3. között zajlott, és nemcsak a politikai elit, hanem a társadalom szélesebb rétegei számára is jelentős esemény volt. A Kárpátia étteremben tett nyilatkozatában így fogalmazott: „Úgy érzem, igazán otthon vagyok.” Ezzel nemcsak a közönséget, hanem saját magát is megerősítette abban a meggyőződésében, hogy a demokratikus átalakulás Magyarország számára elérhető közelségbe került. Habsburg Ottó látogatása különös fontossággal bírt, hiszen nem csupán politikai szinten zajlottak fontos megbeszélések, hanem a nemzetek közötti együttműködés és szolidaritás fontosságát is hangsúlyozta. A látogatás során egyértelművé tette, hogy az európai egység megteremtése kizárólag a vasfüggöny lebontásával válhat valósággá. A látogatás programja magas szintű, miniszteri szintű tárgyalásokat is tartalmazott, valamint interjúkat adott több hazai és nemzetközi lap számára, ahol a jövőbeli együttműködés fontosságáról beszélt.³⁴ A hivatalos programokat megelőzően már Magyarországra érkezett, de a tárgyalásokra csak február 28-án került sor. A tárgyalások központjában az 1988-as EGK-tárgyalások álltak, és azoknak a kérdéseknek a megvitatása, hogyan válhat Magyarország 1992-re a közös európai piac hasznos részévé. A látogatás során Habsburg Ottó számos fontos politikai személyiséggel találkozott. Március 1-jén találkozott az államminiszter Nyers Rezsővel, aki az elmúlt 40 év felelősségét próbálta árnyalni és az MSZMP reformokra való nyitottságáról bízta Habsburg Ottót. Ezt követően Huszár István képviselővel folytatott megbeszéléseket. A következő napon, március 2-án találkozott Szűrös Mátyással, aki később fontos szereplővé vált a magyar politikai életben. Habsburg Ottó politikai érzékéről tesz tanúbizonyságot, hogy a legtöbb kommunista politikusról feljegyzéseket készített. A megbeszéléseik után a legtöbbjükéről megállapította, hogy milyen szerep várhat még rájuk az új Magyarországon. Ottó élesen felismerte, hogy a kommunista rendszer erkölcsileg már halott, és azt is látta, hogy a politika működése hamarosan

³³ Parlamenti munkájára lásd: Baier S; Demmerle, E.: i.m.: 419-541 o.

³⁴ Dékány, Sz.: *Habsburg Ottó első hivatalos látogatása Magyarországon*. in: Vasbányai Ferenc (szerk.): *Habsburg Ottó és a rendszerváltozások*. Corvina. 126-128. o

átalakul. Ezen a napon Habsburg Ottó egy róla készült film vetítésén is részt vett, majd előadást tartott, amely óriási érdeklődést váltott ki. Az emberek nemcsak az EU Bizottság alelnökeként, hanem inkább, mint Habsburg Ottót hallgatták, aki a történelmi és politikai eseményekkel kapcsolatban kifejtette véleményét. Összességében a látogatás és a beszédek, előadások mély hatást gyakoroltak a közvéleményre, és erősítették a politikai közvéleményt, hogy a változás, a demokratikus átalakulás elérhető közelségbe került. A hivatalos látogatást megelőzően, 1987-ben és 1988-ban, Habsburg Ottó már két alkalommal is Magyarországra látogatott, de ezek magánjellegű látogatások voltak, amelyeket a magyar állam tudtával, de a sajtóvisszhang elkerülésével hajtott végre. A látogatások célja az volt, hogy Habsburg Ottó megismerkedjen a magyar néppel, amelynek egykoron ő is a része volt, és amelyért fáradhatatlanul küzdött a politikai pályafutása során. Az ő politikai és történelmi munkássága mindig is a közép-európai együttműködés és a nemzetek közötti szolidaritás előmozdítására összpontosított, és ez a látogatás is fontos mérföldkő volt e cél elérésében.³⁵

A rendszerváltás idején a Független Kisgazdapárt részéről Habsburg Ottó államfői jelöltsége is felmerült. Az államfői jelölés kérdése először 1989. szeptember 23-án merült fel, és Habsburg Ottónak ekkor még nem volt világos elképzelése arról, hogy hogyan fog dönteni. Nyilatkozataiban is óvatosan fogalmazott, hiszen nem akarta siettetni a választ. Ekkor már érződött a társadalomban a változás, és a konzervatív politikai rétegekben Habsburg Ottó személyisége sokakat vonzott. Az életéről készült film, amely 1989-ben a legnézettebb magyar mozifilm lett és amelyet a parlament vadásztermében is bemutattak, tovább növelte közismertségét, és segített abban, hogy a közvélemény figyelme rá irányuljon.³⁶ Habsburg Ottó erős elköteleződést mutatott az európai integráció iránt, ami az FKGP érveiben is megjelent. A párt arra számított, hogy egy olyan jelöltet választanak, aki pártok fölött állva képes egyesíteni a nemzetet. Habsburg Ottó hosszú évtizedek óta képviselte Magyarországot, és a politikában addig betöltött szerepe azt sugallta, hogy képes lenne legyőzni Pozsgay Imrét, aki szintén komoly ellenfélnek ígérkezett. Azonban 1989. október 3-án Habsburg Ottó bejelentette, hogy nem fogadja el a jelölést. Számára a közvetlen választás hiánya volt a döntő tényező, ami tovább növelte volna a politikai feszültséget szerinte. A politikai helyzet is kiszámíthatatlanná válhatott

³⁵ Dékány, Sz.: i.m.: 126-132 o.

³⁶ Pröhle Gergely előadása Habsburg Ottóról SZAB Tudósklub Egyesület szervezésében 2024. május 14-én, Szegeden. <https://www.youtube.com/watch?v=vyya6bhzW-s&>

volna. A szomszédos országokban sokan féltek attól, hogy egy Habsburg származású államfő megjelenése a monarchia visszatérését jelentené, ami tovább bonyolította a helyzetet és újabb feszültségeket szült a politikai diskurzusban. A történet végül Göncz Árpád államfői jelölésével zárult, akit az FKGP is támogatott. Göncz személyében egy olyan államfő került a posztra, aki a nemzeti egységet és a demokratikus értékeket képviselte, ezzel megteremtve az alapokat a demokratikus fejlődéshez. Habsburg Ottó, bár nem vállalta az államfői posztot, döntéseivel hozzájárult a politika alakulásához, és jelezte, hogy számára az európai integráció és a közjó fontosabb, mint a hatalom.³⁷

Konklúzió

Természetesen a kommunista rendszerek szerte Közép- és Kelet-Európában Habsburg Ottó nélkül is megbuktak volna. Minden bizonnyal Habsburg Ottó nélkül is lebontották volna a berlini falat, de a történelem ma ismert állását Habsburg Ottó is alakította. Habsburg Ottó politikai tevékenysége hozzájárult a magyar rendszerváltás folyamataihoz, az európai egyesüléshez és a közép-európai térség demokratizálódásához. Munkája nemcsak szimbolikus gesztusokban nyilvánult meg. A páneurópai piknikkel és az Európai unióban betöltött tisztségeivel hatást is gyakorolt a politika menetére, különösen két kulcsfontosságú szervezet, a Páneurópai Unió és az Európai Parlament keretein belül.

A Páneurópai Unió és a Piknik hatása

Habsburg Ottó 31 évig vezette a Páneurópai Uniót, amely nemcsak politikai, hanem kulturális és társadalmi szempontból is meghatározó szerepet játszott a vasfüggöny lebontásában és a kelet-közép-európai országok demokratizálódásában. Az 1989-es Páneurópai Piknik szimbolikus és gyakorlati jelentőségét nehezen lehet objektív szempontok szerint értékelni, de a vasfüggöny lebontása hozzájárult a berlini fal ledőléséhez, valamint a német és európai egység megteremtéséhez. Habsburg Ottó számára a Piknik nemcsak politikai, hanem morális és történelmi feladatot is jelentett: a kommunizmus lebontása és a szabadság eszméjének terjesztése volt a célja az egész életében és ez tudott megvalósulni Sopronnál 1989-ben.³⁸ A Piknik jelentőségét éppen az adta, hogy egy alulról szerveződő rendszerkritikus

³⁷ Fejérdy, G.: *Egy Habsburg Magyarország köztársasági elnökeként?* in: Vasbányai Ferenc (szerk.): *Habsburg Ottó és a rendszerváltozások*. Corvina. 135-141 o.

³⁸ Baier S; Demmerle, E.: i.m.: 498-525 o.

kezdeményezésként indult és megmutatta, hogy a népakarat képes a történelem alakítására. Az esemény békés lebonyolítása rávilágított arra, hogy a politikai és társadalmi átalakulás lehetősége adott, ha megvan a belső elhatározás. Az a belső elhatározás, amelynek megteremtését kulcsfontosságúnak látta Habsburg Ottó.

Az Európai Parlament szerepe

Habsburg Ottó 20 éven át volt az Európai Parlament tagja, ahol különösen a közép- és kelet-európai térség ügyének előmozdításán dolgozott. Magyar nyelvű felszólalásaival és olyan szimbolikus gesztusokkal, mint az üres székek kihelyezése, felhívta a figyelmet a vasfüggönyön túllévők helyzetére, akiknek hangja nehezen érvényesülhetett az európai uniós politikai színtéren. Az általa előmozdított közép-kelet-európai munkacsoportok lehetővé tették, hogy a vasfüggönyön túli társadalmak problémái és reményei beépüljenek az európai diskurzusba, tevőlegesen tudjanak tenni értük Nyugat-Európából. Az Európai Parlamentben betöltött szerepe azonban nem csupán a politikai ügyekre korlátozódott. Beszédeiben gyakran emelte ki az európai integráció morális értékeit, valamint hangsúlyozta az évszázadok óta fennálló európai eszmék szerepét az európai egység megvalósításában.³⁹ Ez az értékalapú megközelítés lehetőséget adott arra, hogy az Európai Unió ne csak gazdasági, hanem kulturális és szellemi szempontból is közel kerüljön a tagállamokhoz. Habsburg Ottó politikai pályafutásának egyik legjelentősebb eredménye a közép-európai térség európai integrációjának elősegítése volt. Egyszer úgy fogalmazott: 2004. május 1-je a legboldogabb nap az életében.⁴⁰ Meggyőződése szerint az európai egység csak akkor valósulhat meg, ha minden nemzet képviselve van, és ha a térség népei belső készséget mutatnak a reformokra. Az Európai Parlamentben végzett munkájával egyensúlyba hozta a gyakorlati politikai tevékenységet és a szimbolikus gesztusokat, amelyek egyaránt hozzájárultak az ügyek sikeréhez.

A rendszerváltást követően, de Habsburg Ottóhoz kapcsolódóan érdekes aspektus volt a szocializmust követő első szabadon választott országgyűlésbe való meghívása, és a Habsburgok állampolgársági kérdése.

Az első szabadon választott magyar Országgyűlés 1990. május 2-án tartotta alakuló ülését. Az eseményen nemcsak a frissen megválasztott képviselők, hanem rangos hazai és nemzetközi meghívottak is részt vettek, köztük Habsburg Ottó is. A hat parlamenti párt képviselői mellett

³⁹ lásd: Pröhle Gergely előadása Habsburg Ottóról SZAB Tudósklub Egyesület szervezésében 2024. május 14-én, Szegeden. <https://www.youtube.com/watch?v=vyya6bhZW-s&>

⁴⁰ Demmerle, E.: i.m.: 92o.

24 díszvendég, közel 180 meghívott, valamint mintegy 700 újságíró követte figyelemmel az ünnepi ülést. A meghívottak között külön figyelmet kapott Habsburg Ottó, aki az Európai Parlament Magyarországgal foglalkozó bizottságának elnöki minőségében volt jelen. A Magyar Köztársaság ideiglenes államfője, Szűrös Mátyás még 1990. április 19-én levélben hívta meg az eseményre. Meghívást kapott továbbá a bizottság két alelnöke, Pedro Bofill spanyol szocialista és Renzo Trivelli olasz kommunista képviselő is. Habsburg Ottó május 1-jén érkezett Budapestre spanyol kollégájával. A repülőtéren a Magyar Demokrata Fórum képviselője és az Országgyűlés korelnöke, Kéri Kálmán, továbbá a Kereszténydemokrata Néppárt elnöke, és a Független Kisgazdapárt frakcióvezetője, Torgyán József fogadták.⁴¹ Az Országgyűlés alakuló ülése délelőtt 10 órakor kezdődött, ahol a Himnusz után Szűrös Mátyás, az ideiglenes államfő külön köszöntötte Habsburg Ottót. Beszédében hangsúlyozta, hogy a jelenléte a nemzetközi támogatás és szolidaritás jelképe Magyarország demokratikus átalakulása iránt. Az Országgyűlés korelnöke, Kéri Kálmán vezérezredes szintén üdvözölte a volt trónörököst, történelmi jelentőségű beszédében utalva Habsburg Ottó családjának és személyének Magyarország iránti elkötelezettségére.⁴² Számtalan nyilatkozatot is tett a sajtónak. A Magyar Nemzet újságírójának adott interjúban Habsburg Ottó hangsúlyozta, hogy az új Országgyűlés jól fog működni, bár komoly kihívások elé néz.⁴³ Kiemelte, hogy Magyarország demokratikus átalakulása példaértékű lehet a térségben. A Népszava kérdésére úgy nyilatkozott, hogy európai parlamenti tevékenységét „magyar hídfőként” értelmezi, amely lehetőséget teremt az ország és Nyugat-Európa közötti kapcsolatok erősítésére.⁴⁴

Habsburg Ottó állampolgársága

A Habsburg-család magyar állampolgárságának kérdése az 1920-as évektől a 20. század végéig visszatérő politikai és jogi dilemmát jelentett. Az állampolgárság kérdését a Horthy-korszakban az 1921-es detronizációs törvény határozta meg, amely IV. Károly uralkodói jogainak megszűnését mondta ki, de nem rendelkezett a család állampolgárságáról. Ennek következtében a Habsburgok helyzetét egyedi, bizalmas megállapodásokkal igyekeztek rendezni. A második világháborút követően, az 1950-es években a magyar és nemzetközi jogi szintén is felmerült

⁴¹ Fejérdy, G.: Habsburg Ottó díszvendégként a Magyar Országgyűlésben 1990. május 2-án. in: https://habsburgottoalapitvany.hu/habsburg-otto-diszvendegkent-a-magyar-orszaggyulesben-1990-majus-2-an/#_ftn6 (2025. 01. 08.)

⁴² felszólalásokra lásd: <https://www.parlament.hu/naplo34/001/001tart.html> (2025. 01. 08.)

⁴³ https://adt.arcanum.com/hu/view/MagyarNemzet_1990_05/?pg=12&layout=s (2025. 01. 08.)

⁴⁴ https://adt.arcanum.com/hu/view/Nepszava_1990_05/?pg=12&layout=s (2025. 01. 08.)

a Habsburgok állampolgárságának kérdése.⁴⁵ Az 1960-as években, amikor az osztrák szocialista vezetők Habsburg Ottó politikai ambícióit akadályozni kívánták, Magyarországon is megújult a vita állampolgársági státuszáról. Egyfajta kettősség alakult ki Magyarországon Az Akadémia Állam- és Jogtudományi Intézete úgy vélte, hogy leszármazása révén Ottó magyar állampolgársága fennmaradt, míg a Belügyminisztérium ezt tagadta, hivatkozva arra, hogy az uralkodói státusz megszűnése egyben az állampolgárság végét is jelentette. A vita gyakran politikai színezetet kapott. A rendszerváltás időszaka Magyarországon új politikai, jogi és diplomáciai helyzetet teremtett, amelyben a Habsburg-család állampolgársági kérdése ismét előtérbe került. Bár a Horthy-korszakban és a Kádár-rendszer alatt a magyar állam igyekezett kerülni az egyértelmű állásfoglalást, a demokratikus átalakulás és Habsburg Ottó aktív közéleti szerepvállalása újraértelmezte a vitát. A kérdés érzékenysége abból fakadt, hogy a rendszerváltás időszakában Magyarország különösen fontosnak tartotta diplomáciai kapcsolatai javítását a nyugati országokkal. Ausztria baloldali politikai erői ugyanakkor ellenezték, hogy Habsburg Ottó bármilyen politikai befolyáshoz jusson. Magyarországi helyzetét tovább bonyolította, hogy Habsburg Ottó személye a múlt szimbolikus örökségét testesítette meg. Bár a Habsburg-ház történelmileg összefonódott Magyarországgal, a kommunista rezsim alatt igyekeztek elhatárolódni ettől. A kérdésre adott válasz megfontolt politikai döntést igényelt: a magyar kormány számára fontos volt, hogy Habsburg Ottó esetleges állampolgárságát ne használják fel belpolitikai célokra, ugyanakkor ne sérüljön Magyarország nemzetközi megítélése. Végül a rendszerváltás körüli időszakban a magyar hatóságok gyakorlatilag elodázták az egyértelmű állásfoglalást. Mivel jogi szempontból el sem veszítette az állampolgárságát Habsburg Ottó, így a magyar állam kénytelen volt megadni neki azt.⁴⁶

⁴⁵ Kocsis, P.; Ólmosi, Z: (szerk.) (2020). *Habsburg Ottó és az államhatalom*. Corvina. 54 o.

⁴⁶ Uo.: 54-70

Bibliográfia

Brook-Shepherd, G.: (2003.) *Habsburg Ottó*. Z-Press.

Coudenhove-Kalergi, R.: (2019). *Panurope*. Liber Variete.

Dékány, Sz.: *Habsburg Ottó első hivatalos látogatása Magyarországon*. in: Vasbányai Ferenc (szerk.): *Habsburg Ottó és a rendszerváltozások*. Corvina.

Demmerle, E. (2022): *Habsburg Ottó és a kommunista rendszer*. in: Vasbányai Ferenc (szerk.): *Habsburg Ottó és a rendszerváltozások*. Corvina.

Erdei, C.: *European reunification*. in: <https://www.dw.com/en/the-picnic-that-changed-european-history/a-4580616#:~:text=it%20was%20in%20Hungary%20where%20%22the%20first%20stone%20was%20knocked%20out%20of%20the%20wall.%22> (2025. 01. 08.)

Euronews: *Emmanuel Macron Budapesten: védjük meg a közös európai érdekeket!* in: <https://hu.euronews.com/2024/11/07/megkezdodott-az-epc-csucs-budapesten> (2025. 01. 08.)

Fejérdy, G.: Habsburg Ottó díszvendégként a Magyar Országgyűlésben 1990. május 2-án. in: https://habsburgottoalapitvany.hu/habsburg-otto-diszvendegkent-a-magyar-orszaggyulesben-1990-majus-2-an/#_ftn6 (2025. 01. 08.)

Fejérdy, G.: *Egy Habsburg Magyarország köztársasági elnökeként?* in: Vasbányai Ferenc (szerk.): *Habsburg Ottó és a rendszerváltozások*. Corvina.

Fejérdy, G.: *Habsburg Ottó Európa-koncepciója (1952)* in: <https://habsburgottoalapitvany.hu/habsburg-otto-europa-koncepcioja/> (2025. 01. 08.)

Haas, Gy.: (1992). *Európáért*. Tevan.

Hoxtell, W.: (2008) *The Significance of the Paneuropean Picnic with regards to Pan Europe and Paneuropean Eastern Policy*. in: Euro-Facta:1/2008, p:8-144.
https://en.wikipedia.org/wiki/Erich_Honecker#:~:text=That%20this%20Habsburg%20drove%20the%20nail%20into%20my%20coffin.%22 (2025. 01. 08.)

Kocsev, B; Fejérdy G.: *A politika mint hivatás*. in: <https://habsburgottoalapitvany.hu/a-politika-mint-hivatas/#:~:text=%E2%80%9EH%C3%A1l%C3%A1t%20adok%20Istennek%2C%20hogy%20az%20Eur%C3%B3pai%20Parlament%20tagja%20lehetek.%E2%80%9D> (2025. 01. 08.)

Kocsis, P.; Ólmosi, Z: (szerk.) (2020). *Habsburg Ottó és az államhatalom*. Corvina

Longo, M.: (2024) *The Picnic - An Escape to Freedom and the Collapse of the Iron Curtain*. Random House UK Ltd

Nagy, A.: *Bella Árpád: „Szó sem volt a németek átengedéséről”* in: Szabad Európa.
<https://www.szabadeuropa.hu/a/bella-arpad-szo-sem-volt-a-nemetek-atengedeserol-yt/33081529.html> (2025. 01. 08.)

Németh, I.: (2006). *Az európai-gondolat történetéből, R. N. Coudenhove-Kalergi Páneurópa Uniója*. Liceum, 2014.

Oplatka, A. (2010): *Egy döntés története*. Helikon.

Páneurópai mozgalomról lásd: Baier, S; Demmerle E.: (2003). *Habsburg Ottó élete*. Európa Könyvkiadó.

Prőhle Gergely előadása Habsburg Ottóról SZAB Tudósklub Egyesület szervezésében 2024. május 14-én, Szegeden. <https://www.youtube.com/watch?v=vyya6bhzW-s&> (2025. 01. 08.)

Szekér, N.: 1989. augusztus 19. - Páneurópai piknik. in: tuntetes-archivum.hu: <https://tuntetes-archivum.hu/1989.08.19> (2025. 01. 08.)

Várad, Sz.: (2006). *A Páneurópa-mozgalom és hatása Magyarországon*. Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica: Publicationes Doctorandorum Juridicorum. 182.

Varga, B.: A Páneurópai Piknik a korabeli helyi és országos sajtó tudósításai alapján https://lib.sze.hu/images/Apaczai/kiadv%C3%A1ny/2019/Ap%C3%A1czai%20napok_tanulm%C3%A1nyk%C3%B6tet_0206_Varga%20Bal%C3%A1zs.pdf

Vasbányai, F.: (2022). *Habsburg Ottó és a rendszerváltások*. Corvina